

Erginlik Yaşı:
Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak
Leiris'in Otobiyografisi

Manhood:

Leirisian Autobiography as an Ethnopoetic Intertext

Mehmet Büyüktuncay

Doçent Doktor
Dokuz Eylül Üniversitesi
İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü
ORCID: 0000-0002-2327-3488
mehmet.buyuktuncay@gmail.com

Büyüktuncay, Mehmet. “*Erginlik Yaşı: Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi.*” *Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 4 (Nisan 2023): 1-25.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7797420>

Geliş tarihi / Received: 19.01.2023 • Kabul tarihi / Accepted: 06.04.2023

Checked by plagiarism software • © Yazar(lar) / Author(s) | CC BY- 4.0

Mehmet Büyüktuncay

***Erginlik Yaşı:* Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi**

Öz

Fransız yazar Michel Leiris (1901-1990) uzun soluklu otobiyografik yazım serüveninde birçok sanatsal ve entelektüel ekolden beslenerek modernist deneyselciliğin pek çok örneğini verebilmiştir. Bir erişkinliğe geçiş anlatısı olan *Erginlik Yaşı*, ilhamını ve yöntemli titizliğini gerçeküstücü şiir, etnografya, psikanaliz ve varoluşçuluk ahlakı gibi çeşitli kaynaklardan devşirmektedir. Bu çalışmanın birincil amacı, otobiyografik bir eleştiri yürütmekte olan Leiris'in bu kaynakları kullanırken kişisel angaje edebiyat düşüncesi doğrultusunda bunlardan her birini tarihsel olarak nasıl "kapsayıp aşma" (*dépassement*) iradesi gösterdiğini açıklığa kavuşturmaktır. İncelemenin diğer bir amacıysa, Leiris'e ait hem daha erken yaşamöyküsü metinleriyle kısmi eşzamanlılık ilişkisi taşıyan hem de yine kendisine ait farklı eleştirel metinlerin ağına yerleşmiş *Erginlik Yaşı*'nın oluşum sürecini aydınlatmaktır. Şu hâlde bu çalışma, *Erginlik Yaşı* çerçevesinde resmedilen Leiris'in kültürel, sanatsal ve eleştirel gelişimine ait veçhelere ışık tutarken temel olarak yazarın metinlerarası bir otobiyografi hüviyetindeki anlatısını nasıl şekillendirmiş olduğuna ve bu süreçte etno-poetik bir otantisite (sahicilik) yaratabilme usulüne odaklanacaktır.

Anahtar Kelimeler

Erginlik Yaşı, otobiyografi, metinlerarasılık, etnografya, psikanaliz, gerçeküstüçülük, kolaj, aşma

Abstract

Michel Leiris's lifelong journey of autobiographical *écriture* had displayed emulations from several artistic and intellectual traditions and yielded various examples of modernist experimentalism. *Manhood*, his autobiographical narrative of a passage to maturity, is a text that draws both its thematic inspirations and methodical scrupulousness from such diverse resources as Surrealist poetry, ethnography, psychoanalysis and existentialist ethics. The primary aim of this study is to unveil how Leiris, as an autobiographical critic, historically sublated his intellectual resources in the course of maturation to reach his version of committed literature. Secondly, the textual genesis of his autobiography, which was penned almost simultaneously with and embedded within a set of other critical texts and life narratives, will be under scrutiny. Hence, this paper mainly focuses on the way he sculpts his intertextual narrative and creates ethnopoetic authenticity while it sheds light on Leiris's cultural, artistic and critical formation within the confines of *Manhood*.

Keywords

Manhood, autobiography, intertextuality, ethnography, psychoanalysis, Surrealism, collage, sublation

Giriş

Erginlik Yaşı (*L'Âge d'homme* [1939]), Michel Leiris'in daha erken tarihli otobiyografik nitelikli makaleleri ve etnografik saha araştırması günlüğü (*L'Afrique fantôme* [1934]) dışarıda tutulacak olursa, yazarın belirgin bir niyetle kitap uzunluğunda kaleme aldığı ilk otobiyografisidir. Kitap, yazarın kariyeri ve ömrünün sonuna dek sürdürmeye devam edeceği otobiyografik eser kaleme alma serüvenini haber veren önemli bir öncül metin olarak da değer kazanmaktadır. Öyle ki, onun uzun soluklu otobiyografi performansının zirve noktası olarak görülen *Oyunun Kuralı* (*La règle du jeu*) dörtlemesini (*Biffures* [1948], *Fourbis* [1955], *Fibrilles* [1966], *Frêle Bruit* [1976]) incelemekle birlikte, *Erginlik Yaşı* bu deneysel otobiyografi dörtlemesine kapı aralayan erken bir yazınsal aşama olarak görülmektedir. Otobiyografi formunun anlatısal olanaklarını her bir kitapla yapısal olarak daha da planlı ve titiz bir vizyonla dönüşüme uğratan dörtlemeye kıyasla, Leiris'in *Erginlik Yaşı* her ne kadar daha “geleneksel”¹ bir otobiyografik anlatı görünümü taşısa da esasen çocukluk ve ilk gençlikle yüzleşmenin öykülenip anlatıda yapılandırılmasına zemin teşkil eden ilke ve uygulamalar açısından tıpkı dörtleme gibi başlı başına bir “anti-otobiyografi”² örneği ya da kendi yazım ilkeleri üzerine düşünebilen bir “meta-otobiyografi”³ karakteri sunduğu da aşikârdır.

¹ Germaine Brée, “Michel Leiris: Mazemaker,” in *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*, ed. James Olney (Princeton: Princeton University Press, 1980), 204.

² Brée, “Michel Leiris: Mazemaker,” 194. Brée, bu noktada dörtleme için özgün olarak “anti-otobiyografik otobiyografi” nitelemesini kullanmaktadır. Bundan kastı dörtlemeyi oluşturan başlıkların imalarından da anlaşılacağı gibi bu metinlerin yapısal olarak eksilteler, çatalanmalar, döküntüler ve iç içe geçen şeritler benzeri biçimlenme tarzlarından ibaret olmasıdır. Böyle yapılan Leiris otobiyografileri okurun dikkatini içerikten çok yapıya çekmekle, bir otobiyografiden beklenecek yalnız bir itiraf anlatımı sürecini sekteye uğratar. Çocukluk anılarında Terry Eagleton, anti-otobiyografi yazımını, hem yazarın kendi yaşantılarını teşhir etme arzusunu hem de okurun yazar yaşamına nüfuz etme ihtirasını askıya alarak otobiyografi türünün müstehcenlik derecesindeki şeffaflık yanılısamasının ve türün yapısal okunabilirlik standartlarının etrafından dolaşabilen bir yazım biçimi olarak tarif etmektedir. Bkz. Terry Eagleton, *The Gatekeeper: A Memoir* (New York: St. Martin's Griffin, 2003), 57.

³ Brée, “Michel Leiris: Mazemaker,” 202. Brée, bu terimle otobiyografi metnini oluşturan her bir bölümün ayrımsanabilir biçimsel bir ilke ve yapı üzerinde şekillenmiş ve bu bölümlerin metnin tümüne ait organik yapıyı örmekte olmasını kastetmektedir. Nitekim bu özelliği bakımından Leiris'in *Erginlik Yaşı*'ni Sartre'in *Sözcükler*'i paralelinde değerlendirir.

Özetle, meta-otobiyografi terimi otobiyografik bir metnin eleştirel merceği kendi üzerine döndürerek kendi oluşum aşamalarını, türün tarihçesine yerleşme biçimini ve çağdaşı olan diğer otobiyografilerle kurduğu bağı belirgin bir farkındalıkla konu edinmesini kastetmektedir. Kendi statüsü ve geleneğine ilişkin öz-bilinç taşıyan böylesi meta-otobiyografik metinler, kendi gövdeleri içinde, otobiyografik yazımın kültürel ve ideolojik boyutları ile ilgili yorumlarda bulunabilme işlevinin yanı sıra insan ve

Leiris'in otobiyografisinin en belirgin projesi, otobiyografik öznenin şimdiki zamanına etki eden çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ait belirleyici kültürel unsurları ve bunlara ilişkin kişisel anıları irdelemektir. Bu otobiyografi tasarısındaki temel vurgu ise kitabın başlıksız ilk bölümünün sonunda yazarın ağzından da duyulduğu üzere “çocukluğun gizemli kaosundan erkekliğin korkunç düzenine”⁴ geçiş teması üzerine yapılmaktadır. Yazar, kendi çocukluk dönemini kavramlar ve nesnelere henüz tam bir ayrımlaşmayla belirginleşmediği mitsel bir “ilk kaos dönemi” ya da “mutlağın içindeymişçesine bir tür akışkan evrenin içinde yüzülen” eşsiz bir safha olarak hatırlamaktadır.⁵ Bu baskın duygusal yaklaşım eşliğinde gerçekleşen hatırlamalar, geçmişi anlatılaştırarak öykülemeyi, kimi kavramsal kategori başlıkları altına yerleştirmeyi gerekli kılmıştır yazar için. Yine aynı isimli ilk bölümdeki metin alt başlıkları (“Yaşlılık ve Ölüm”, “Doğüstü”, “Sonsuzluk”, “Tin”, “Özne ve Nesne”), Leiris için bir “çocukluk metafiziğinin”⁶ kalıntılarıdır. Bu unsurlar, onun erginlik yaşlarına kadar olan deneyimlerini biçimlendiren merkezi kavramlar olarak işlev gördükleri gibi kitabın ilerleyen bölümlerinde yazarın sürekli başvuracağı trajik ve antikiteye ait özdeşim modellerinin sunduğu eylem ve değer setlerini de alttan alta güdülemeye devam etmektedir.

Kitabın “Otuz dört yaşına bastım, ömrün yarısı eder,”⁷ cümlesiyle açılan isimli ilk bölümü, esasen anlatılması metnin tamamına yayılacak olan çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinin anlatı zamanı itibarıyla çoktan geride kalmış olduğunu henüz en başta açıkça belirtmektedir. Buna göre Leiris'in bu erginlenme öyküsü için doğrudan kronolojik bir anlatımın aksine entelektüel ve tematik bir ilerleyişle biçimlenmiş bir anlatı çerçevesi çatmayı yeğlemesi meşruyet kazanmaktadır. Otobiyografik öznenin “kendi”ye dair keşiflerini içeren bu anlatı, öznenin kendisini bir nesne olarak irdeleyiş sürecine daha keskin ve eleştirel bir karakter kazandıran kavramsal ve mesafeli yaklaşımın beraberinde getirdiği, Hand'ın tabiriyle, çocukluk dönemine ilişkin “güdülenmiş bir geçmişe bakış”ı (*motivated retrospection*) devreye sokarak metne biçimsel bir rasyonellik sağlamaktadır.⁸ Böylesi bir rasyonelleşme eğilimi, anlatıda klasik kronoloji düzenini askıya almayı gerektireceği gibi bu askıya alışı takiben ortaya çıkacak karmaşayı yeni bir ilkeyle düzene sokma gereğinin zorluğuyla yazarı karşı karşıya bırakır. Ne var ki Leiris, Thomas'ın ifadesiyle, aslında tam da metin düzeyinde cereyan eden bu zorluğun kendisini, erginleme öyküsü paralelinde, anlatının bir yan teması olarak ele almakta ve metin boyunca okurun karşısına çıkacak yönetici imgeleri ve yinelenen analogi kaynaklarını (Lucretia, Yudit, Holophernos vb.) çizgisel

topluluk yaşantıları üzerine yazıp onları temsil edebilmenin yeni yöntemlerini bulma hassasiyetine sahip olmakla da karakterize edilirler. Bkz. Christiane Struth, “Metaautobiography,” *Handbook of Autobiography / Autofiction* içinde, ed. Martina Wagner-Egelhaaf (Berlin/Boston: De Gruyter, 2019), 636. <https://doi.org/10.1515/9783110279818-080>.

⁴ Michel Leiris, *Erginlik Yaşı*, çev. Yaşar Avunç (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998), 34.

⁵ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 28.

⁶ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 25.

⁷ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 21.

⁸ Seán Hand, *Michel Leiris: Writing the Self* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 73, e-kitap.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

kronoloji ötesinde zıtlar arası “salınımlı” (*cyclothymic*) duygusal/kavrayışsal bir ritim eşliğinde aktarmaktadır.⁹ Böylelikle otobiyografik öznenin çocukluk ve gençliğine ait kararsızlıklar, oryantasyon kaybı, tıkanmışlıklar, pişmanlıklar, başarısızlık ya da küçük düşmeler gibi birçok tema bu salınının yarattığı doku zemininde okura aktarılmaktadır.

Bahsi geçen kronolojik askıya almanın, Westley'in dile getirdiği gibi öznenin içe bakışı ile geçmiş yaşantıların zamanını aktarma eylemine anlatı düzeyinde bir eşzamanlılık kazandırdığı göze çarpar.¹⁰ *Erginlik Yaşı*'nda çocukluğa ait anı kesitleriyle ergenliğin çalkantılı yıllarına ait fragmanların bir kronolojik süreksizlik içinde alıntılar, bitişirmeler, kolaj ve montajların serbestçe bir araya getirdiği gevşek bir bütünlük hâlinde sergilendiği görülür. Yazarın çocukluğunu takiben, özellikle Birinci Dünya Savaşı ertesinden Leiris'in gerçeküstücü çevreyle irtibatını kestiği 1929 yılına –yani yazarın yirmili yaşlarının sonuna– dek uzanan otobiyografinin anlatılan zamanı, kısmen hâlâ gerçeküstücü yazım ilkelerinin de etkisiyle birbiri içine gevşekçe geçmiş kesitlerin bir aradalığından oluşmaktadır.¹¹ Bu yazım usulünde yazar, kendi söylemsel stratejilerinin farkında olarak bunları anlatının akışı içerisinde okurla paylaşmaktan kaçınmamaktadır. Dolayısıyla okurun karşısında, kendi söylemsel statüsünün de derinden farkında olan iki düzeyli bir zaman anlayışıyla icra edilmiş bir metin vardır. Hand'ın “çifte kronoloji” (*double chronology*) ismiyle andığı bu yapılanış, otobiyografik öznenin çocukluktan erginliğe geçişine koşut olarak, aşağıda da irdeleneceği üzere, otobiyografik metnin öncelikle gerçeküstücülük, ardından etnografi ile psikanaliz ve sonunda da varoluşçuluk duraklarını kateden üst-metinsel (*metatextual*) ilerleyişini sergilemeye de alan açmaktadır.¹² *Erginlik Yaşı*, Hand'ın titiz formüllendirmesiyle söylenecek olduğunda, çizgisel zamanın “dizimsel” (*syntagmatic*) akışı üzerine, Leiris'in kitabı yazmaya başlayıp tamamladığı yıllar olan 1930 ile 1935 arasında yoğun bir biçimde etkisi altında olduğu psikanalitik ve etnografik tasniflemelere dayalı akıl yürütme ve gerekçelendirmelerin “değiştirimsel” (*paradigmatic*) düzeyinin bindirilmesi yöntemiyle kurulmuş bir metindir.¹³

Denebilir ki Leiris kendi geçmişini nesne olarak ele almaya başlayıp “kendi”ye ilişkin otobiyografik bir arayışa giriştiği andan itibaren keşfetmekte olduğu gerilimler, çelişkiler ve sıkça yüzleştiği kesinlik eksikliğini aktarabilecek uygun bir yöntem arayışına da aynı anda girmiş bulunmaktadır. O hâlde *Erginlik Yaşı* nasıl bir bilinçle okunmalı, dahası bu metnin eleştirisi nasıl bir yöntemle yapılmalıdır? Thomas'ın çok isabetli bir gözlemlerle dile getirdiği gibi dörtlemesi de dâhil olmak üzere Leiris'in tüm otobiyografilerine ilişkin klasik eleştirel yaklaşımların en büyük yanlıgısı şudur: Hâlihazırda kendi öznelik rolleri ve bu rolleri dile getirebilmek adına kullandığı tüm metinsel stratejileri kesilmeksizin özeleştiriyeye tabi tutarak yazan bir otobiyografi yazarının

⁹ Jean-Jacques Thomas, “A One-Dimensional Poetics: Michel Leiris,” *SubStance* 4, no 11/12 (1975): 14, erişim 1 Aralık 2022, <https://www.jstor.org/stable/3683957>.

¹⁰ Hannah Westley, *The Body as Medium and Metaphor* (Amsterdam and New York: Rodopi, 2008), 50.

¹¹ Brée, “Michel Leiris: Mazemaker,” 204.

¹² Hand, *Michel Leiris*, 81.

¹³ Hand, *Michel Leiris*, 7.

yalnızca okura sunduğu tematik ipuçlarını takip ederek metnin ağ biçimli ekonomisini ıskalamak.¹⁴ Böylesi bir okuma yaklaşımı, yazarın kendisine ilişkin koşullara bağlı psikanalitik saptamalarını kendi içinde mutlak kabul etmek suretiyle yalnızca verili konu başlıklarını izlemekle yetinecek ve dolayısıyla eleştiriyi dönüp dolaşıp Leiris'in otobiyografik yazımını (*écriture*) başlattığı noktada bitirmek zorunda kalacaktır. Diğer bir deyişle, Leiris'in kendine özgü yazımı karşısında tematik bir zeminde kurulmuş klasik eleştirinin üzerine alacağı risk, karmaşık metinsel ilişkilerin dokusunu göz ardı etmek ve bu yazım biçiminin hedeflediği "kendi"ye yabancılaşmanın metinsel işleyişine gerekli özeni göstermemek hâlinde belirir. Yazarın zaten en başından itibaren ancak bir ilişkiler, boşluklar ve kesintiler ağı içinde sunabildiği unsurları yalnızca tematik hassasiyetle ele alacak olan eleştirmen, bu tekil unsurları olsa olsa kendince yeniden düzenleyerek irdelemeye başlayacak, bu anlamda tekil unsurların düzenine takılı kalıp yazımın kendine özgü ilişkisellik ağını hesaba katmamakla Leiris'in kurduğu tuzağa düşmekten kaçamayacaktır.¹⁵ Bu noktada, bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında Leiris'in kendi metninde altbaşlık olarak açtığı tema tasniflerine yer verileceği gibi bununla sınırlı kalmamaya çalışılarak *Erginlik Yaşı*'nın hem kendi bütünlüğü içindeki metin-içi (*intra-textual*) örüntülere hem de Leiris'in külliyatındaki diğer metinlerle kurulabilecek kimi metinlerarası (*inter-textual*) ilişkilere yer vermeye gayret gösterilecektir.

Leiris, metnin muhtelif kesitlerinde bellek sorunuyla yüzleşerek anılara şu an içinde bulunduğu konumdan bakarken onlara bağlamından kopuk ve özgün hâline ait olmayan heyecanlar yüklemeye olasılığından rahatsızdır.¹⁶ Hem belleğin sınırlı kapasitesi hem de geçmişe bakmayı olanaklı kılan şimdiki anların çokluğu ve değişkenliği bu bellek sorunsalının temel unsurlarıdır. Kimi zaman hatırlanmakta olanın yaşanmış bir an mı yoksa bir fantezi mi olduğu karışmaktadır,¹⁷ kimi zaman ise hatırlamalar bir tema ya da nesne etrafındaki çağrışımlarla ilerlediğinden bu çağrışım zincirleri, çağırdıkları anılara dönüştürücü bir yüklemeye etki etmekte olabilirler.¹⁸ Yazarın belleğinde adeta "bir *shipchandler* dükkânındaki karmaşık mallar gibi"¹⁹ dağınık hâlde bulunan olaylar ve detaylar, zannedileceği gibi otobiyografi boyunca okurda bir güvensizlik yaratmamaktadır. Aksine, yazarın biçim ve forma dair öz-bilinci, hatırlanmakta olan birçok gülünç, utanç verici, hatta tiksinti uyandırıcı detaya ilişkin daha sahici bir yaklaşım geliştirmeye yönelik içten bir çabanın göstergesi olarak belirginleşmektedir. Kendisini "bir itiraf uzmanı, bir itiraf delisi"²⁰ olarak niteleyen Leiris, hatırlamaya malzeme olan unsurların yoğrulmasıyla

¹⁴ Thomas, "A One-Dimensional Poetics," 7-8.

¹⁵ Thomas, bu bakımdan Leiris'in otobiyografilerine eleştirel bir yaklaşımda, metindeki tekil unsurların tematik/süremsel "uzam"ını (*continuum*) değil, metni teşkil eden ilişkisel düzeyler biraradalığını/"sürekliliğini" (*continuity*) gözetmeyi önermektedir. Bkz. Thomas, "A One-Dimensional Poetics," 13.

¹⁶ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 41.

¹⁷ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 98.

¹⁸ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 99.

¹⁹ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 118.

²⁰ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 128.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

biçimlenmeye açık doğasının yanı sıra bir bakıma hatırlama ediminin kendisinin de hep yeniden ve her seferinde minik dönüşümlerle bir önceki hâlden ayrılan çıktılar üreterek çalışan yapısına dolaylı bir göndermede bulunmaktadır. Hatırlama eyleminin ve hatırlanan malzemenin bu “yoğrulabilir hâli” (*plasticity*) ve bunun beraberinde getirdiği yanılabilirlik olasılığı, yazarın çocukluk ve ergenlik anılarını aktarmaya yönelik metinsel çabasını avant-garde bir temsil krizi örneğine dönüştürmektedir.²¹

Yazarın çocukluk ve gençlik yıllarının tamamına nüfuz eden melankoliye, mistisizm eğilimine, zorluklara edilgen ve stoacı tarzda katlanma yürekliliğine, onun çeşitli başarısızlık çekinceleri ve iktidarsızlık saplantısı da eşlik etmektedir. Cinsel davranışlar kadar, yaratıcı yazın ve hatırlama edimleri gibi birçok yaşantı kulvarına yayılarak çeşitli görünümlemlerle dışavurulan bu yanılma, zayıflık ve başaramama hassasiyeti, aslında bu otobiyografi yazımının genel karakterini bir başarısızlık performansına doğru evriltip biçimlendirmektedir:

[...] şimdi bile bir kadını sevmek için, örneğin, acaba onun için hangi dramın içine atılabirim, hangi işkenceye [...] katlanabilirim diye kendime sormadan edemem. Bu soruya bugün fiziki işkence karşısında kapıldığım dehşetin öyle kesin bir bilinciyle her zaman yanıt veriyorum ki bu durumdan, tüm varlığımın bu onulmaz korkaklıkla kokuştüğünü duyumsayarak, ancak utanç altında ezilerek kurtulabilirim.²²

Böylece bir kadının karşısında aşağı durumdayımdır; aramızda kesin bir şeyin meydana gelmesi için onun bana elini uzatması gerekir; öyle ki fetheden erkek rolünü üstlenmek bana hiç bir zaman düşmez, [...]. Ayrıca sonunda, ne yaparlarsa yapsınlar karışmayarak ve arzularına uygun olsun olmasın, fırsatı kabul ederek her defasında karşıma çıkan şeyle yetinmiş olmanın, *seçmemiş* olmanın küçük düşürücü duygusunu yaşarım.²³ [özgün vurgu]

Bu anlatının bir bölümünü dolduran uçarılık öykülerinin daha az parlak olanları bile benim için hiçbir zaman tam anlamıyla *aşağılık* bir şey oluşturmaz; bunlar yalnızca başarısızlıklar, yani yine de bayağı ve beceriksizce kurtulma girişimleridir; bunlardan dolayı hiç bir sevinç duymamışım – ya da sınırlı bir sevinç duymuşumdur –; oysa benim beklediğim, ozanın beyninden bir fişkırmaya ya da *matador*'un hasmını yere deviren o çarpıcı kılıç darbesi gibi arı ve dosdoğru, sonsuz hazdı.²⁴ [özgün vurgu]

Ancak edilgenlik, utanç ve beceriksizlik itiraflarıyla dolu bu yazım ediminin ironik yanı şudur ki yazar yaşamöyküsü metnini bir başarısızlıklar silsilesi biçiminde icra ettiği oranda yazımın kendisi bir başarı örneğine dönüşmekte, yazar da küçülür görünürken büyüyüp yücelmektedir. *Erginlik Yaşı*'nın genel planındaki bu çelişkiye dikkat çeken Maurice Blanchot, Leiris'in kendi zayıflık ve saplantılarını itiraf ederek psikanalitik bir arınmaya ulaşma stratejisini tam da üzerine aldığı riskin büyüklüğü nedeniyle istediği içtenlik düzeyini yakalayabilmiş, güçsüzlük imajını pekiştirir

²¹ Brée, “Michel Leiris: Mazemaker,” 202; Westley, *The Body as Medium and Metaphor*, 49.

²² Leiris, *Erginlik Yaşı*, 42.

²³ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 129.

²⁴ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 160.

göründüğü noktada yüzleşilecek tehlikeleri yüreklilikle bertaraf etmeyi başarabilmiş bir otobiyografi yazarının “kazanma stratejisi” olarak değerlendirir.²⁵

Erginlik Yaşı'nın 1939 tarihli ilk basımının ana metninde “kendi[n]i arı olarak görmek ist[egi]”²⁶ biçiminde dile gelen ve yazarın 1945 tarihli ikinci basıma eklediği önsözde de (“Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne”) kendi yaşantı ve öz-niteliklerine ilişkin tehlikeli sayılabilecek itiraflar aracılığıyla *katharsis* ve kurtuluşa erişmek biçiminde tarif ettiği girişim²⁷ yazar tarafından bu otobiyografinin en belirgin projesi olarak anılmaktadır. Şu hâlde, kişinin özel yaşamına dair başa iş açabilecek detayların hatırlanarak aktarılması, hata yapmaya elverişli bir bellek prizmasından geçmekle, otobiyografik yazımı bir parçalanışlar ve bir araya gelişler performansı biçimine büründürmektedir. Bu çifte başarısızlık riski (parçaları toparlayamama; ifade bulan küçük düşürücü anıların yükünden arınamama) erginlenme anlatısının söylemsel güdüleyicisi olarak belirir. Önsözde otobiyografi yazını ile boğa güreşi arasında Leiris'in kurduğu sıkı analogiye göre, yazar ancak geçmişin tedirginlik ve tehlike arz eden (çoğunlukla erotik kapsamlı) yönleriyle yüzleşerek erişkinliğin sembolik düzenine hakkıyla geçiş yapabilecekse söylemsel performans düzeyinde de parçaların doğru bir form ve biçim çerçevesinde bir araya getirilişi de aynı sınanmanın metinsel izdüşümüne karşılık gelecektir. Dolayısıyla Blanchot'un yerinde tespitiyle dile getirdiği gibi çocukluk ve ilk gençliğe ait sessiz bir mahremiyet alanına kapatılarak unutulmaya terk edilmesi gereken her şeyi analitik ve ele verici (*denunciatory*) bir konuşmanın sahasına sokan *Erginlik Yaşı*, esasen yazarın ergince iletişim kurmayı öğrenerek sembolik yetişkinlik dairesine girişinin öyküsü olarak okunmaya açık bir metindir.²⁸ Bu erginlenme öyküsünde, metnin genelinin yukarıda değinilen paradoksal ve çelişkili yapısı paralelinde, konforlu suskunluk ve sıkı ağızlılık dairesinden çekilip çıkarılmakta olan malzemelerin karmaşası ve parçalılığından kaynaklanan kaygı ile oryantasyon kaybı, metnin sonuna ulaşıldığında söylemsel bir berraklığa ve yazınsal bir açık yüreklilik etkisine kavuşarak tekil ve biricik bir söylem performansı hâlinde izlenmiş olur. Bu söylem pratiği, yazarın etnografiyle ilgilendiği dönemlerinden edindiği kazanımların da katkısıyla otobiyografik anlatım boyunca neredeyse analitik bir mesafe ve titizlikle nesneleştirilmekte olan Leiris'in benliğini bütünsel bir kültürel bağlam içerisinde resmedebilmekte, aynı zamanda da yazarın benliğini “konuşan bir özne” olarak toplumsal ve uyuşmsal işlevi içerisinde konumlandırmaya doğru aşama kaydetmektedir.²⁹ Otobiyografik anlatımın konuşan öznesinin anlatma ve toplumsal sorumluluk alma cesareti, bir matadorun boğa karşısında trajik bir gerçeklik sahnelerken hayatta kalabilme sorumluluğundan neredeyse farksızdır. Bu durumda, bahsi geçen sorumluluk tarzlarını kavrayabilmek adına yazarın Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının acımasız fonu önünde beliren

²⁵ Maurice Blanchot, *Work of Fire*, çev. Charlotte Mandell, ed. Werner Hamacher and David E. Wellbery (Stanford: Stanford University Press, 1995), 246.

²⁶ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 126.

²⁷ Michel Leiris, “Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne,” *Erginlik Yaşı* içinde (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998), 12.

²⁸ Blanchot, *Work of Fire*, 249-250.

²⁹ Hand, *Michel Leiris*, 52.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

kişisel acılar ve başarısızlıklar geçmişine tarihsel bir perspektiften bakmanın gerekliliği kadar onun *Erginlik Yaşı*'ndaki anlatım biçimini yıllar içinde belirlemiş olan entelektüel ve profesyonel gelişim aşamalarını da aynı bilinçle ele almak elzemdir.

Gerçeküstücülük, Psikanaliz ve Etnografi Hattını Taramak

Leiris'in otobiyografik anlatım biçimine etki eden en erken etmenlerin başında, bir ozan olarak gerçeküstücü çevreyle özellikle 1924 ve 1929 yılları arasındaki yakın ve aynı zamanda sürtüşmeli ilişkisi gelmektedir. Yazarlığa, ozanlığa ve edebiyat eleştirisine girişi bu çevre ve yayın organları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Çocukluk yıllarından itibaren babasının yakın dostu Raymond Roussel ile olan tanışıklığı, André Breton ile irtibatı, Max Jacob gözetimindeki ilk edebî uğraşları, Jouhandeau ve Nerval'den edindiği etkilenimler Leiris'in yolunu 1924'te Sürrealist Araştırmalar Bürosu (*Bureau de Recherches Surréalistes*) ile kesiştirecektir.³⁰ Breton'un 1924 ve 1929 tarihli birinci ve ikinci Sürrealist Manifestolarının burjuva ahlakı ve ideolojisine yönelen eleştirileriyle grubun psikolojik temelli radikal estetik programı, Leiris'in şiir ve eleştirilerinin üzerinde kariyeri boyunca silinmesi kolay olmayan etkiler bırakmıştır. Leiris, grubun yayın organı olan *La Révolution surréaliste* dergisine gruptan ihraç edilmesine dek katkıda bulunmuştur. Ancak grup içindeki dizginlenemeyen ideolojik-estetik ayrılıklar ve grubun sıkı kontrolcü yönetim anlayışı ayyuka çıkmış; özellikle de Breton'un mutlakçı bir baskıcılığı andıran idealist ahlakçılığına karşı Leiris'in açık tepkisi, derginin Aralık 1929 tarihli son sayısı için Breton'un kaleme aldığı manifestoda sağ kanada eğilim gösterdikleri gerekçesiyle Desnos, Limbour ve Masson gibi gruptan ihraç edildikleri beyan edilen isimler arasında Leiris'in de yer almasıyla sonuçlanmıştır.³¹ Leiris'in, muhalifleri tarafından Breton'u sert bir dille eleştirmek üzere yayımlanan 1930 tarihli "Un cadaver" adlı metne katkı sunduğu görülür. Bu noktadan sonra Leiris, benzer metafizik-karşıt kaygıları taşımakla gerçeküstücülerden ayrı bir çizgide konumlanan Georges Bataille ile yakınlaşarak aynı yıllarda Bataille tarafından pek çok etnograf, sanat tarihçisi ve şairin de katkısıyla çıkarılan *Documents* (1929-30) dergisini sonraki yazınsal durağı olarak benimsemiştir. Siyasi istikrarsızlık ve entelektüel çatışma on yılı olarak anılabilecek 1930'lar boyunca Leiris'in, *Documents*'in yanı sıra katkıda bulunduğu *La Critique sociale* (1931-34), *Minotaure* (1933), *Contre-attaque* (1935-36), *Acéphale* (1936-39) gibi diğer dergi ve oluşumlar onun yalnızca *Erginlik Yaşı* ve müteakip özyaşamöykülerindeki "kendi"yi soruşturma yöntemini ve kaleme alma biçimini etkilemekle kalmamış, aynı zamanda onun daha geniş kapsamlı politik ve estetik bilinç dönüşümlerinde etkin rol oynamıştır.³²

Gerçeküstücülüğe mesafe almasının hemen ardından, birbirine paralel çizgilerde cereyan eden iki önemli gelişme Leiris'in hem yaşamöyküsünde hem de bu öyküyü kaleme alma

³⁰ Seán Hand, *Alter Ego: The Critical Writings of Michel Leiris* (Oxford: Legenda, 2004), 7, 76.

³¹ Hand, *Alter Ego*, 78, 82.

³² Hand, *Michel Leiris*, 45.

gayretinde önemli paradigma kırılmalarını tetiklemiştir. Bunlardan bir tanesi gruptan ihraç edildiği 1929'un Kasım ayında yoğun olarak hissettiği kaygı nedeniyle ve elbette *Documents* için birlikte çalıştığı Bataille'min da kendi analisti Adrien Borel'e onu yönlendirmesi üzerine, Leiris'in psikanaliz tedavisi görmeye başlaması ve terapiye 1935'e dek devam etmesidir.³³ Yıllara yayılan bu terapi süreci, onun kendi psiko-seksüel gelişimini masaya yatırdığı *Erginlik Yaşı*'ndaki özeleştirel tutumunda ve bunu yaparken de cömertçe başvurup araçsallaştırdığı antikite kökenli psiko-mitik figür ve arketip kullanımlarında belirginleşmektedir. Bu bakımdan onun otobiyografik anlatımını örgütleyen fetişizm, hadım edilme kaygısı, yaralanma, baskılanma, küçük düşme saplantısı ve benzeri temalar öznenin kendisine yönelttiği psikanalitik bakışın kaçınılmaz kıldığı yüzleşme hatlarını teşkil etmektedir.

Bununla eş zamanlı diğer gelişme ise Leiris'in Batı Afrika'daki Fransız kolonilerine seyahat ederek 1931-1933 yılları arasında Dakar-Cibuti hattı boyunca yürütülen etnografik keşif gezisine arşiv sekreteri olarak katılmasıdır. Antropolog Marcel Griaule yönetiminde yürütülen bu misyona (resmi ismiyle "Mission ethnographique et linguistique Dakar-Djibouti") Leiris'in katılma gerekçesi, onun özellikle 1925 ile 1930 arasında Paris'in edebiyat çevrelerinden duyduğu bıkkınlık ve bu paralelde kendini yaban(cı)lığa açarak adeta sağaltıcı bir beklentiyle yeni ufuklar arayışında bulunmasıdır.³⁴ Etnografik araştırmaya ve misyonun bilimsel/objektif kayıtlarını tutmaya duyduğu derin ilginin gerekçesi, onun tam anlamıyla Ötekiye ait topraklarda ve bilimsel kayıt tutma usulünün de etkisi altında, Purdy'nin ifadesiyle, gerçeküstücü yazının özneyi kendine mahkûm kılan (*self-obsessive*) yazınsal pratiklerinden tamamıyla sıyrılarak kendisini Ötekine açabilmek, hatta Ötekiyi bilimsel düzeyde irdelerken kendi kendisini de bir Ötekiye dönüştürebilmek arzusudur.³⁵ Bu noktada, tarihin ironisi olarak ortaya çıkmış olan çelişki odur ki tam da edebî yazımla arasına mesafe koymaya çalışan Leiris, Paris'e dönüşünde misyon boyunca (objektif kayıtlar paralelinde ve neredeyse bu kayıtlarla iç içe) tuttuğu kişisel günlüğünü 1934'te kitaplaştırarak *L'Afrique fantôme* adıyla yayımlanmış ve bu metinle hem antropolojik yazım pratiğine giriş yapmış hem de *Erginlik Yaşı*'ni önceleyen ilk yaşamöyküsü metnini yazarak

³³ Hand, *Michel Leiris*, 52. Leiris'in çevirmenlerinden B. H. Edwards'ın *Phantom Africa* için kaleme aldığı önsözde aynı gelişmeye yaptığı gönderme için Michel Leiris, "Introduction to the English Translation," *Phantom Africa* içinde (Calcutta/London: Seagull Books, 2017), 4. Diğer yandan, tarihsel detaylarına girmemekle birlikte, Leiris'in kendisi de görmekte olduğu psikanaliz terapisine *Erginlik Yaşı*'nda dolaylı göndermelerde bulunmaktadır. Bkz. Leiris, *Erginlik Yaşı*, 160-161.

³⁴ Edwards, "Introduction," 1, 4. Leiris'in bu misyon boyunca tuttuğu günlükler *L'Afrique fantôme* başlığıyla 1934'te yayımlanmıştır. Leiris'in çevirmen ve eleştirmenlerinden Brent Hayes Edwards, onun bu bıkkınlık beyanını, kitabın tanıtım broşüründen alıntılanarak paylaşmaktadır. Edwards'ın yararlandığı ana metin için bkz. "Prière d'insérer de la réédition hors-collection (1951)," *L'Âge d'homme précédé de L'Afrique fantôme* içinde, ed. Denis Hollier, (Paris: La Pleiade, 2014).

³⁵ Jann Purdy, "Ethnographic Devices in Modern French Autobiography: Michel Leiris and Annie Ernaux," *Pacific Coast Philology* 42, no. 1 (2007): 26, erişim 22 Kasım 2022, <https://www.jstor.org/stable/25474215>.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

ilerleyen yazarlık yıllarının temel uğraşı alanını keşfetmiştir.³⁶ Bu misyon vesilesiyle ileride yazımını tamamlayacağı *Erginlik Yaşı*'ni kendisine ithaf edecek kadar yakın olduğu Georges Bataille'dan uzaklaşabilmiş, aralarında daha sonra iyiden iyiye belirginleşecek fikir ayrılıklarından bir nebze uzak kalabilmiştir.³⁷

Leiris'in *L'Afrique fantôme* başlığı altında kişisel günlüğü ile saha araştırması notlarının bir meleziyi yayımlanmış olması, onun etnografik ve otobiyografik yazımı harmanlayarak kendine özgü bir yazım pratiği oluşturmasını sağlamıştır. Edebî ve bilimsel yazımı birbirine aşıl原因an bu yazım türü, oto-etnografik bir yaşamöyküsü yazımının habercisi olmuştur. Bu noktada Purdy'nin formülüyle, etnografik yazım sürecinde etnografin, irdelediği kültürü tüm sahlılığı içinde kavrayabilmek adına hem deneyim düzeyinde bu kültüre katılım sağlayıp hem de eleştirel mesafeyi hep yeniden tesis ederek kayıt tutmak zorunda oluşu gibi otobiyografi yazarı da kendi yaşantısının anlatısını oluştururken yaşamın deneyimlenmesi düzeyiyle (*bio-*) bu deneyimlerin öz farkındalıkla gözlemlenerek yazıya dökülmesi düzeyi (*-graphy*) arasında bir bağdaşım kurmak durumundadır.³⁸ Bilimsellik ve otobiyografik yazınsallığın iç içe geçerek sınırlarını yitirdiği ve bir "kendilik etno-poetikası"na olanak sağladığı bu noktada esasen cereyan eden şey, Blanchard'ın deyişiyile, yazarın hem gözlemlendiği kültürün katılımcısı olması hem de bu esnada ironik bir bakışı asla yitirmeksizin araştırmasına zemin teşkil eden kendi etnisite-merkezli önvarsayımlarını sürekli göz önünde bulundurabilmesidir.³⁹ Leiris'in edebî karakterle kaleme alınmış saha notları göstermiştir ki gözlemcinin Ötekiye ilişkin kendi etnik ve sömürgeci erk perspektifli varsayımlarına dair bu farkındalıktan ve özeleştiriden hareket edilmedikçe Ötekinin bayağı bir betimlenmesi dahi olanaklı görünmemektedir.⁴⁰

Leiris, *Erginlik Yaşı*'nın kimi sayfalarında bu Afrika seyahatine göndermelerde bulunur. Misyona katılma hevesi onda kendisini özdeşleşmiş hissettiği Uçan Hollandalı gibi düşsel bir figürün yersiz yurtsuzluğunu deneyimleme özlemiyle canlanmaktadır. Bunun yanı sıra hem Paris'in gece yaşantısından bildiği Afrika caz müziğinin coşumsallığını ana yurdunda deneyimleme arzusu hem de kara kıtanın büyüsel uygulamalarına duyduğu kısmen gerçeküstücü merak onu Dakar-Cibuti hattındaki görevi kabul etmeye itmıştır.⁴¹ Bu noktada *L'Afrique fantôme* ile *Erginlik Yaşı*'nın yazım süreçlerindeki tarihsel yakınlık, hatta neredeyse eşzamanlılık ilişkisi, ayrıca vurgulanmaya değer görünmektedir. Madeleine Gobeil ile söyleşisinde Leiris, *Erginlik Yaşı*'nın bir kısmını yazmaya henüz 1931 tarihli Afrika yolculuğuna çıkmadan önce başladığını dile getirmektedir; kitabın geri kalanını ise *L'Afrique fantôme* 1934'te yayımlandıktan sonra

³⁶ Edwards, "Introduction," 13.

³⁷ Hand, *Alter Ego*, 89.

³⁸ Purdy, "Ethnographic Devices in Modern French Autobiography," 30.

³⁹ Marc Blanchard, "Visions of the Archipelago: Michel Leiris, Autobiography and Ethnographic Memory," *Cultural Anthropology* 5, no. 3 (August 1990): 271, erişim 22 Kasım 2022, <https://www.jstor.org/stable/656509>.

⁴⁰ Blanchard, "Visions of the Archipelago," 272.

⁴¹ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 81, 131, 162.

tamamlayabilmiştir.⁴² Esasen 1930'un Aralık ayında Leiris'in "Lucrece, Judith et Holopherne" başlığıyla yazmaya başladığı otobiyografik deneme daha sonradan *Erginlik Yaşı* hâlini alana dek hacimlenecek ve metnin tümünün yazımı 1935'in Kasım ayında tamamlanarak Gallimard Yayınevi'ne teslim edilecekse de *Erginlik Yaşı*'nın ilk basımı ancak 1939'da yapılabilecektir.⁴³ Türleri ve yazım usulleri farklı bu iki otobiyografik metnin eşzamanlılığı kadar paylaştıkları anekdot aktarma, rüyalarla fantezilere yer verme ve Leiris'in neredeyse öz-ezer bir titizlikle kaleme aldığı kapsamlı detayların kaydedilme biçimlerindeki ortaklık dikkatlerden kaçmamaktadır.

Ne var ki Afrika seyahatine çıkarken sahip olduğu beklentilerin bir kısmının misyon boyunca gerçekleşmediği ve bu durumun Leiris'i hayal kırıklığına uğrattığı da bir gerçektir. Egzotik bir diyara seyahat ederek kendini radikal bir dönüşüme açmak fikrinin naifliği ve gerçekleşmemiş olması hem günlük boyunca hem de yazım tamamlandıktan sonra bulunduğu beyanlarda tekrarlanmaktadır. *L'Afrique fantôme*'un 1951 basımının önsözünde Leiris, Paris'te kendisini boğan kültürel yapılar ve entelektüel saplantılardan kurtulup arınma umudunun suya düştüğüne çünkü nesnel yazım ve bilimsel yaklaşım tarzından dolayı yerel kültürle gerçek bir duygusal bağ kurmakta başarısız olduğuna değinir. Takınmak zorunda olduğu tarafsızlık tavrı onun Ötekiyle duygusal özdeşim kurmasına ve duygu boşalımlarına engel olmuştur. Aynı zamanda hem uzak diyarlara yerleşmenin vadettiği kendinden kaçma ülküsü boşa çıkmış hem de egzotik bir kültürün içermesi beklenen gündelik hayatın "yaşayan şiiri"⁴⁴ni deneyimleme olanağını elde edememiştir.⁴⁴ Aynı naif beklentilerin yarattığı hayal kırıklığını 1981 basımına önsözde de tekrarlayarak asıl ihtiyaç duyulan şeyin sömürülen halklarla dayanışma içinde olan özgürleştirici ve militanca bir yoldaşlığa dayanan bir tür etnografi olduğunu radikal bir politik duyarlılıkla ifade eder.⁴⁵ Bahsedilen eksiklik ve hayal kırıklıkları dolayısıyla yazarın misyon boyunca deneyimleyebildiği şey Afrika'nın kendisi değil, yalnızca onun solgun bir hayaleti ya da hayali imgesidir. Bu misyon ve günlükler süresince yazar hem Avrupa uygarlığıyla zayıflayan bağlarının hem de Afrika'daki yerel kültürle tam anlamıyla bir özdeşim kurabilme olanaksızlığının farkındadır. Bu bakımdan kendisini tanımlamakta sırtını dayayacağı mutlak bir kaynaktan yoksundur ve otobiyografik yazım olanaklarının sunduğu söylem performansı dışında kendi benliğini mevcut kısıtlardan arındırarak kurgulayabileceği başkaca bir dayanaktan da mahrum görünmektedir.⁴⁶ İki dünya savaşı arasındaki Avrupa'nın kötümserliğinden kaçarak çocuksu ve pastoral bir egzotizm peşinde etnografik bir misyonla Afrika'ya gidişi onu Öteki karşısına mutlak bir nesnellik konumunda

⁴² Michel Leiris, "Interview with Michel Leiris," söyleşiyi yapan Madeleine Gobeil, çeviren Carl R. Lovitt, *SubStance* 4, no. 11/12 (1975): 48, erişim 1 Aralık 2022, <https://doi.org/10.2307/3683958>.

⁴³ Edwards, "Introduction," 26-27. Edwards bu iki metnin yazım süreciyle ilgili detayları, editörlüğünü Dennis Hollier'in yaptığı *L'Âge d'homme précédé de L'Afrique fantôme* başlıklı derlemenin "Preface" ve "Note sur la présente édition" adlı kısımlarına başvurarak aktarmaktadır.

⁴⁴ Michel Leiris. *Phantom Africa*, çev. Brent Hayes Edwards (Calcutta/London: Seagull Books, 2017), 63-65.

⁴⁵ Leiris, *Phantom Africa*, 59-60.

⁴⁶ Thomas, "A One-Dimensional Poetics," 34.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

çıkabilme tasarısını da saf bir öznellik rüyasını da aynı anda askıya almayı öğrenmeye itmiştir. Inston'un iddia ettiği gibi, Leiris'in oto-etnografik yazım sürecinde kavradığı husus, etnosentirizmden mutlak surette arınmanın olanaklı olmadığı ve Öteki karşısında bu etno-sentrik konumun antropoloji disiplininin hem “koşulu” hem de “sınırı” olduğu gerçeğidir.⁴⁷

Leiris'in otobiyografik yazımı etnografik amaçlı kullanması ve tersinden ifadeyle etnografik yazımdan otobiyografik amaçla yararlanması, birey-toplum, beden-zihin, duygu-zihin ve deneyim-kuram ikilileri arasındaki zıtlığın keskinliğini törpüleyerek bunların arasındaki geçişkenliği göz önünde bulundurmasını sağlamıştır.⁴⁸ Bu edinim onun ilerleyen otobiyografilerinde kendini göstermeye devam edecektir. Paris'e dönüşünün ertesinde Marcel Mauss ve Maurice Leenhardt'ın derslerini takip etmeye başlayan Leiris, etnografi çalışmalarında derinleştikçe otobiyografik yazım biçemi de aynı paralelde evrilmiş ve *L'Afrique fantôme*'dan daha “radikal bir oto-etnografi” örneği sayılabilecek olan *Erginlik Yaşı* bu edinimin arka planı üzerinde ortaya çıkmıştır.⁴⁹ Bundan böyle otobiyografi kendi kimliğinin bilincinde olmaktan çekinmeyen bir etnografin kaleminden çıkmaktadır. Böylelikle kendisini oturduğu kültürel katmanların bağlamı ve olumsuzluğu üzerinde kavrayan özeleştirel bir otobiyografik öznen bahsedilebilmektedir. O artık tıpkı bir etnografin nesnesi olan uzak bir kültüre yaklaştığı gibi kendi benini toplumsal ve kurumsal ilişkiler ağının bir ürünü olarak ele alabilmektedir.⁵⁰ Gerçeküstücülüğün göndergesel olmadığı için kendi içine kapalı evreninden toplumsal farkındalığı yüksek ve özeleştirel yoğunluğu oldukça fazla olan bir yazım pratiğine evrilişin daha radikal bir çizgide icra edilmiş hâli olarak belirir *Erginlik Yaşı*. Bu bakımdan Leiris'in Afrika deneyimi sonrasında dönüp geri geldiği uğrak, bütünleşik bir eski ve sabit benlik değil de *Erginlik Yaşı*'nda konu edilen çocukluk yıllarının o aşına olunan belirsiz zeminidir. Bu zemin üzerine yazmak yazara bir yandan kendilik etno-poetikasının yaratıcılığını vadederken öte yandan ikili mantıksal karşıtlık setlerinin henüz yerleşmediği bir safhayı yeniden yaşama fırsatını sunar.⁵¹

Leiris gerçeküstücülük döneminden edindiği erken ve kalıcı etkileri etnografi disiplini ve psikanaliz kökenli içe bakış dolayımından geçirebilmiş ve bu sürecin her bir uğrağını modifiye ederek bir sonraki basamağa aktarmak suretiyle *Erginlik Yaşı*'nın biricik yapı ve içeriğine erişebilmiştir.⁵² Gerçeküstücü ozanlık safhasını, onu takip eden etnografik çalışmalar çizgisindeki kutsallık sosyolojisi ve tabu araştırmalarıyla harmanlamış, kendi erginlenme sürecindeki cinsel saplantı ve yaralanmaları odağa alan psiko-gerçekçi otobiyografiye bu “kapsayarak aşma”

⁴⁷ Kevin Inston, “Michel Leiris' Anthropology and the Ontology of Finitude: Reading the Ethnographic Writings Through the Lens of 'Miroir de la Tauromachie',” *MLN* 129, no. 4 (September 2014): 1021, erişim 22 Kasım 2022, <https://www.jstor.org/stable/24463571>.

⁴⁸ Susanne Gannon'dan aktaran Purdy, “Ethnographic Devices in Modern French Autobiography,” 32.

⁴⁹ Hand, *Michel Leiris*, 61.

⁵⁰ Blanchard, “Visions of the Archipelago,” 272.

⁵¹ Inston, “Michel Leiris' Anthropology and the Ontology of Finitude,” 1019.

⁵² Leiris'in 1940'larda Sartre ile yakın ilişkisi vesilesiyle kendi yazımına kattığı varoluşçu ve politik tavrın *Erginlik Yaşı*'na sirayet etme tarzına aşağıda ayrıca değinilecektir.

formülüyle geçiş sağlayabilmiştir.⁵³ Gobeil ile söyleşisinde dile getirdiği gibi rüya kayıtları ya da otomatik yazı gibi gerçeküstücü yöntemleri çoktan geride bırakmış olmasına karşın gerçeküstücülüğün bireşimsel yöntemlerini ve ideal birlik peşinde oluşunu asla ilkesel olarak terk etmemiştir.⁵⁴ Bu sentez merakı ve arayışında psikanalizin yol gösterici etkisi de oldukça büyüktür. *Erginlik Yaşı*'nda benimsediği psikanalitik özeleştirici, geçirdiği eski entelektüel ve duygusal safhaları sentezlemeyi öğreterek kendisinde hep eksikliğini hissettiği benlik birliğini ona bir nebze sunabilmiştir. Marks ve Freud bireşimini kendisine öğretmiş olan gerçeküstücülük deneyiminden etnografi dolayısıyla *Erginlik Yaşı*'na geçiş yapabilmiş olan Leiris, bu metni mozaik yapılu psikanalitik bir oto-etnografi olarak tasarlamıştır.⁵⁵ Breton'u Bataille ile, Bataille'ı ise Sartreci angaje edebiyatla aşmış olan Leiris'in, başlangıçta birbirine aykırı görünen entelektüel esin kaynaklarını önce taklit ve ardından modifiye etmeye dayalı yöntemli ilerleyişi için Seán Hand "nirengi noktası alma" (*triangulation*) tabirini kullanır ki *Erginlik Yaşı* da bu nirengi alma sürekliliğinin bir zirvesi sayılmalıdır.⁵⁶ Özetle, James Clifford'un *L'Afrique fantôme* için kullandığı "etnografik gerçeküstücülük" tamlaması⁵⁷ (ve belki "gerçeküstücü etnografi" biçimli bir alternatifi) bu kez psikanaliz uğrağından geçmekle *Erginlik Yaşı* için de hâlâ yöntemsel geçerliliğini korumaktadır.

Metinlerarasılık, Yapı ve Yönetici Metafor Olarak Boğa Güreşi

Leiris, Afrika yılları sonrasında, büyü, kurban ritüelleri, tabu, kutsal ve şiir ilişkisi gibi kendisini esinlemeye devam eden "etnografik gerçeküstücülük" çekirdekli temalarla ördüğü uzun denemesi *Boğa Güreşinin Aynası'nı* (*Miroir de la tauromachie*) *Erginlik Yaşı*'ndan bir yıl önce, 1938'de yayımlar. Metinde trajik karakterli bir gösteri olarak boğa güreşinin törensellik ve sanatla yakın ilişkileri irdelenmekte; içerdiği erotik öğeler, sunduğu törensel kural dizileri, taşıdığı ölüm tehlikesi ve bununla ilintili taşkın coşku dolayısıyla *corrida* (boğa güreşi), boğa güreşçisi şahsında somutlaşan birçok faillik rolü için kılavuz bir model sunmaktadır. Leiris'in açıklamasıyla, bu coşkun gösterinin çekişmeci karakterli diğer insani faaliyetler için analojik değeri, *toro* (boğa) ve *torero* (boğa güreşçisi) arasındaki kaçma ve ölümcül temas (kan dökülmesi ve ölümcül özdeşim) olasılıklarının yaratacağı trajik görünümle dolayısıyla bu gösterinin gerçekliği kavramamıza yarayacak bir ayna hüviyeti taşımakta olmasında yatar. Bu aynaya bakmakla "*kendimizi dünyaya ve kendimize teğet hissettiğimiz yerler,*" düğümler ve sapak noktaları konusunda aydınlanmamız

⁵³ Hand, *Michel Leiris*, 7.

⁵⁴ "Interview with Michel Leiris," 45.

⁵⁵ "Interview with Michel Leiris," 49, 52. Dil sürçmeleri, söz oyunları ve kurallı-kısıtlı yazım modelleri paralellik gösterecek de olsa, Leiris *Erginlik Yaşı*'nda kurduğu mozaik yapıyı ilerleyen tarihlerdeki dörtlemesinde aynı biçimde kullanmayı bıraktığını bu söyleşide dile getirmektedir.

⁵⁶ Hand, *Alter Ego*, 76, 83, 89.

⁵⁷ Clifford'dan aktaran Edwards, "Introduction," 29-30.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

mümkün görünmektedir.⁵⁸ Leiris, *Erginlik Yaşı*'nda da, trajik sanat ve boğa güreşi ilişkisine muhtelif kesitlerde değinir. Ona göre, dehşet ve hazzın iç içe geçtiği, içinde kurban töreni ve yamyamlık izlekleri de taşıyan bu gösteri tarzının sanatsal haz uyandıran en önemli unsuru sadece matadorun teknik yetkinliği değil, “bir hayvanın belirli kurallara göre öldürülmesi ve onu öldürenin ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bulunmasıdır.”⁵⁹ Otobiyografinin asıl metninde, güreşçinin boğa karşısında alabileceği fiziksel yaralarla seyirci topluluğu önünde küçük düşme olasılığını, kendi cinsel gelişim sürecinde aldığı duygusal yaralar ve yaşadığı aşağılanmaları kavramak doğrultusunda psikanalitik bir anahtar işleviyle kullandığı görülür. Bu bakımdan Leiris'in *torero* ile özdeşim kurmak suretiyle *corridayı* otobiyografik bir ilkeye dönüştürmeye başladığı da dikkatlerden kaçmaz: “Bir boğa güreşi izlediğimde hem bedenine kılıç saplandığı anda boğa ile hem de erkekliğini en açık bir biçimde gösterdiği anda bir boynuz darbesiyle öldürülmek (belki de hadım olmak) tehlikesiyle karşı karşıya bulunan matador ile özdeşleşmek eğilimindeyim.”⁶⁰ Leiris'in bu beyanı, onun, kaynağı antikitede bulunan ve kişisel geçmişine dönerek izini sürdüğü Lucretia benzeri yaralanmış kadınlara ve Yudit gibi kıyııcı-yaralayıcı kadınlara ilişkin gençlik anılarını boğa güreşi imgesi etrafında toplamasına meşruiyet tanımaktadır.

Ne var ki yazarın 1938 tarihli bu denemesi ile 1939 tarihli otobiyografisi, *Erginlik Yaşı*'nın 1946 tarihli ikinci basımına eklenen önsözle yeni ve farklı bir dolayımına girer. “Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne” (“De la littérature considérée comme une tauromachie”) başlıklı bu önsöz, boğa güreşini otobiyografik bir ilke hâlinde etraflıca yeniden tarif ederek, otobiyografik yazımı estetik ve etik bir eylem olarak, terimin Sartreci anlamıyla, angaje sanata yaklaştırmaya çabalamaktadır.⁶¹ Güzel ve gerçekçi yazınsal bir oto-portre yaratmaya niyetli Leiris, estetik etki yanında ahlaksal bir gelişme doğmasını da sağlayabilmek için kendisini boğanın boynuzu altına atmayı göze almakta, ifşa edilmesi kendisini ahlaken güç duruma düşürebilecek detayları otobiyografik anlatımına katmaya cesaret etmektedir. Tıpkı boğa güreşi gibi kurallı bir gösteriye dönüştüreceği otobiyografik yazım biçimini, ahlaki bir içtenlik ve sahicilik (otantisite) kaygısının da baskısıyla, psikolojik mitler etrafında örgütleyerek yazımının estetik ve etik yoğunluğuna yatırım yapmakta olduğunu vurgular.⁶² Kısacası *corrida* artık otobiyografi yazarı için sanatsal, ahlaksal ve dahası varoluşsal bir sorumluluk modeli değeri kazanmıştır.

Leiris'in otobiyografisine yazdığı yeni önsözün revizyon stratejisi çift yönlü çalışmaktadır. 1946 tarihli bu yeni önsöz, otobiyografinin 1939 tarihli gövdesine yeni bir çerçeve sunarak anlatının gerçeküstücülük ve Batailleci gerçekçilik ötesinde Sartreci varoluşçuluk yörüngesine oturarak yeniden okunabilmesinin olanağını tesis etmeye çalışır. Diğer yandan, aynı önsöz

⁵⁸ Michel Leiris, *Boğa Güreşinin Aynası*, çev. Orçun Türkay (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018), 19.

⁵⁹ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 62.

⁶⁰ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 64.

⁶¹ Leiris, “Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne,” 13.

⁶² Leiris, “Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne,” 15.

Leiris'in hem 1920'lerdeki gerçeküstücü evresinde hem de *Boğa Güreşinin Aynası* gibi 1930'lardaki denemelerinde kaleme aldığı tüm boğa güreşi izleklerini eleştirel bir perspektifle yeniden okumaya tabi tutmaktadır.⁶³ İlginç olan diğer bir nokta, 1946 basımında yer alan "Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne" adlı önsözün, *Erginlik Yaşı*'nın 1939 basımındaki ilk önsözüne ait üçüncü tekil şahısla yazılmış yaklaşık ilk iki sayfayı alıntılararak açılması ve alıntının sonundan itibaren birinci tekil şahıs anlatımına dönerek yazıldığı zaman olan 1946'ya yeniden yerleşmesidir. Diğer bir deyişle, otobiyografi yazarının "kapsayarak aşma" (İng. *sublation*; Fr. *dépassement*) programı yalnızca ideolojik düzeyde değil metinlerarasılık düzeyinde de işlemektedir. Bu ideolojik ve metinlerarası perspektif sapmalarının diğer bir ayağı da Leiris'in 1946 basımı sonuna eklediği metin sonu notlarında kendini gösterir. Örneğin sonnotlardan birinde yazar, gövde metinde "Medusa'nın Salı" başlığı altında geçen babanın yerini alarak erginliğe ulaşma ve buna eşlik eden hadımlık korkusu izleğine göndermede bulunarak sonnotun şimdiki zamanı itibariyle meseleyi artık "hadımlık karmaşası" gibi psikanalitik terimlerle ele almamayı tercih edeceğini belirtir. Bunun yerine varoluşçu felsefe tınılı "bağlanma, sorumluluk alma korku[su]"⁶⁴ ifadesini ileri sürer. 1946 tarihli önsöz ile metin sonu notların üst-metin düzeyinde gövde metne yaptığı eklentilerin yarattığı zaman kaymaları da ayrıca dikkatle ele almaya değer metinlerarası sapma örnekleridir.⁶⁵ Bu kaymaların tamamlanmış bir otobiyografi metni üzerinde yürürlüğe sokacağı çoklu perspektif katkısı, Leiris'in anlatımına konu ettiği yaşantı malzemelerini seçmesinin ve bunları yeni okumalara tabi tutmasının iki düzeyine de okurun erişimini sağlamakta; aynı zamanda deneyimleme, hatırlama ve yazma aşamalarının her birine berraklık kazandırarak bu edimleri otobiyografik anlatımın konusu hâlinde sorunsallaştırabilmektedir.⁶⁶ Otobiyografi yazımı hakkında Louis A. Renza'nın açıkladığı gibi geçmişin hakikatini kendisi ve okurları için aydınlatma çabasındaki yazarın elinde yalnızca içinde bulunduğu zamanın değişken şimdisi (Leiris örneğinde "şimdileri") vardır ve her bir yazımda geçmişin sahihliğini dile getirmeye uğraşan otobiyografi yazarı aslında okura her seferinde yalnızca sahip olduğu şimdiki zamanlardan birini sunabilmektedir.⁶⁷ Yazım sürecinde geçmişten mecburen mesafe alma hâli metni tarihsel

⁶³ Hand, *Alter Ego*, 97.

⁶⁴ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 172.

⁶⁵ Örneğin, bir gösteren olarak yazarın yaşı, her metinsel eklentinin şimdiki zamanında değişime uğramaktadır. Yukarıda özetlendiği gibi, 1901 doğumlu Leiris otobiyografiyi yazmaya başladığı 1930'da yaklaşık otuz yaşındadır. *Erginlik Yaşı*'nın yazımının tamamlandığı tarih olan 1935'te ise otuz dört yaşındadır ve gövde metnin açılış satırında bu açıkça görülür. Ne var ki, kitabın ilk basım tarihi için yazılan 1939 tarihli ilk önsözdeki "bu 1939 yılında" ifadesinden hareketle yayım tarihinde yazarın yaklaşık 39 yaşında olduğu belirginleşir. Dahası, *Erginlik Yaşı*'na eklenen 1946 metin sonu notlarının ilkinde yazar bu türden yeni bir kaymayı açıkça dile getirmektedir: "Bu sayfalar yayımlandığında ben kırk beş yaşında olacağım. Böyle bir süre yeni bir kitabın yazılmasını haklı gösterebilir. Hemen bir çare bulmak açısından, bu notları eklemek zorunlu oldu." Bkz. Leiris, *Erginlik Yaşı*, 10, 21, 170.

⁶⁶ Brée, "Michel Leiris: Mazemaker," 203-204.

⁶⁷ Louis A. Renza, "The Veto of the Imagination: A Theory of Autobiography," *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* içinde, ed. James Olney (Princeton: Princeton University Press, 1980), 270-271.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

hakikatten uzaklaştırıp yeni bağlamlara açmakta ise Leiris gibi bir yazar özelinde bu tarihsel uzaklaşma, katmanlı ya da kademeli birden fazla mesafenme durumunu içeren bir sunum bütününe dönüşmektedir. *Erginlik Yaşı*'ndaki geçmiş yaşantı içeriklerini bu sunma ve yeniden-sunma döngüsü, yazarın kendini keşfetme yolculuğunda gerçekçilik ve içtenlik hassasiyetiyle geliştirdiği bir yeniden-bağlamlandırma ve sözel ifade stratejisidir. Benliğin ifşasını, itirafları, kişisel mitler yaratmayı ve kendini dâhil ettiği psiko-mit kümelerinin çözümlemesini Leiris bu yeniden-sunma ve yeniden-bağlamlandırmalar aracılığıyla icra etmektedir. Zira Barrett J. Mandel'in de ifadesiyle otobiyografi biçiminde beliren metin türü esasen yazım esnasında açığa çıkıp billurlaşan bağlam ya da bağlamlar çeşitliliğinin ta kendisidir. Otobiyografik içeriğe hakikat kazandırarak okurun karşısına çıkararak unsur, içeriği (her seferinde yeniden) kapsayıp dönüştüren bağlam(lar)dır.⁶⁸

Leiris *Erginlik Yaşı*'nı yazma yöntemini, çocukluk anılarının, anlatıların, esinlenen metinlerden alıntılarının ve başvurulan kültürel sembollerin “gerçeküstücü kolaj” ve “fotomontaj” biçiminde öbeklenip deneyimin “otantik”liğinden (sahiciliğinden) ödün vermemek adına neredeyse kendi içinde çelişkiler de barındıracak şiirsel/estetik bir tarzda örgütlenmesi esasına dayandığını önsözde açıkça dile getirmektedir.⁶⁹ Devamında ise, tıpkı *corridan*ın törensel kural düzenlemelerini andırır biçimde, kendisine yazım kısıtları getirdiğine değinerek rastlantısallığa egemen olmak ve tumturaklı anlatımdan uzaklaşarak gerçeği aktarmak adına benimseyeceği kompozisyon yönteminin matador ve boğa arasındaki karşılaşmaya benzer bir “çarşıma tekniği” içermekte olduğunu beyan eder.⁷⁰ O hâlde kolaj yöntemiyle oluşan metnin görüntüdeki keyfiligi altında, kompozisyonun boğa güreşine özgü törensel kurallara sıkıca uyarak sunacağı bir otobiyografik ifşa ve psikolojik kırılma hâli okura duyurulmaktadır: “Anlattığım olayları belli bir keyfilikle seçerek sunma biçimime karşı çıkılabilir. Daha önce trajik bir nitelik almış gibi görünen her şeyin üzerimde nasıl çekici bir etki yaptığını söyledim [...] ikili bir akım var kaygı ve arzuya karışık, tıpkı Yudit'e karşı, beni hem iten hem de alıkoyan her şey gibi.”⁷¹ Leiris'in özgünlüğü, çelişkilere kucak açıp rastlantısallığı ve kompozisyon düzenini eşzamanlı ve birbirine tamamlayıcı kılabilmesinde yatmaktadır. Yukarıda değinilen yaşantı içeriklerinin sunumu ve ilerleyen “şimdiki zamanlar”da yeniden-sunumu döngüsünün yarattığı yarılmaya paralel biçimde, kurallılık ve rastlantısallık hakkında yazarın performansı ile iç sesi arasındaki yarılma da *Erginlik Yaşı*'na benzersiz bir anlatım karakteri kazandırmaktadır.⁷² Denebilir ki Leirisçi otobiyografik anlatımın sahiciliği, bir bakıma, bu yarılmaları aşmaya çalışırken korumasında ve onları anlam üreten birer kompozisyon ilkesi olarak yönetip işlevselleştirmesinde yatmaktadır. Bu noktada, tıpkı *L'Afrique fantôme*'un gerçeküstücü etnografisi bağlamında görüldüğü gibi yazarın hakikat ve sahicilik arayışının evrensel ya da katı bilimsel bir hakikate değil adeta şiirsel bir hakikate

⁶⁸ Barrett J. Mandel, “Full of Life Now,” *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* içinde, ed. James Olney (Princeton: Princeton University Press, 1980), 52, 72.

⁶⁹ Leiris, “Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne,” 15.

⁷⁰ Leiris, “Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne,” 18-19.

⁷¹ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 109.

⁷² Brée, “Michel Leiris: Mazemaker,” 199.

evrilerek beklentiyi karşıladığından bahsedilebilir.⁷³ Kolajlanan malzemenin durmaksızın anlam üretmesi mekanizması yüzünden yalıtık ve tekil bir hakikatten bahsetmenin zorluğu paralelinde, yazarın seçtiği montaj malzemesinin de zamanın ilerleyişiyle yeni anlamlar yüklenip ilk hâlimden başkalaşmaya açık olması bu şiirsel hakikat kavrayışının altında yatmaktadır. Bu nedenle Leiris'in metni ne varoluşçu anlamda saf bir etik bağitlanma ve angaje edebiyat örneği olarak kategorize edilebilir ne de metin-dışını tamamen askıya almış gerçeküstücü saf bir avant-garde bir metin olarak sınıflandırılabilir. O, aksine, tam da bu ayrımları dramatize ederken hem etik bağlanma hem göndergesel düzeyde bir gerçekçilik hem de söylemsel deneylere açık modernist bir yazımı bir araya getiren bir otobiyografidir.⁷⁴ Ayrım ve yarımaları icra ederek özgünlüğünü kazanan bu otobiyografide kişisel deneyimlerin dolaylımsızlığı ve saf bir öz-anlatımın (*homodiegesis*) ötesinde, bunların üzerinde yükselip belirginleşen tekrarlı, kültürel unsurları arşivleyici, kendini bir öteki konumunda irdeleyen arkeolojik bir öyküleme (*heterodiegesis*) baskındır.⁷⁵ Şu hâlde yazarın otobiyografide kurduğu şiirsel hakikat düzlemi, kültürel arkaplını ve ilişkiselliği dışlamayan estetik ve tabiri caizse etno-poetik bir hakikattir de.

Leiris'in sentetik anlatımına kaynaklık eden metinsel unsurların başında, klasik ve çağdaş yazarlardan, ansiklopedilerden, antik metinlerden, İncil kıssalarından doğrudan alıntılıdığı kesitler ile kendine ait düş kaydı pasajları gelmektedir. Bunların yanı sıra, üzerinde belirgin etkisi bulunan Molière, Racine, Nerval, Hoffmann, Zola, Apollinaire, (özellikle *Nadja* ile) Breton ve Roussel gibi ismini andığı sayısız denemeci, romancı, şair ve oyun yazarıyla daima zihinsel bir alışveriş hâlinde bulunduğu da göz önünde tutulmalıdır. Bu esinler ve metinlerarası kaynaklar arasına *Faust*, *Lohengrin*, *Parsifal*, *Aida*, *Hamlet*, *Romeo ve Jüliet*, *Salome*⁷⁶ vb. çocukluğuna ve ilk gençliğine damga vurmuş birçok opera eserinin yaptığı dramatik ve arketipsel katkı da eklendiğinde Leiris'in bir *bricoleur* edasıyla çalıştığı çerçevenin sınırlarına dair fikir elde edilebilir. Lakin bu çerçeveye en belirgin rengi veren unsurlar, onun yazımına temel psikanalitik paradigmasını sağlayan tablo, resim, gravür ve fotoğraflardır.⁷⁷ Bunların başında Leiris'in 1930 güzünde Dresden Resim Galerisi'nde gördüğü Alman Rönesans ressamı Lucas Cranach the Elder'e ait *Lucretia ve Yudit* başlıklı simetrik resim (*diptych*) gelmektedir. Resmedilen çıplak ve mitsel bu iki kadın figürü, yazarın dünyasında *eros* ile kan dökmeyi bir çerçevede toplayabilmenin temel görsel ve yazınsal ilkesini canlandıran somut bir im olarak işlemektedir. Leiris, gençlik yaşamı boyunca kadınlarla yaşadığı tüm duygusal ve cinsel birlikteliklerdeki kendi rolünü her zaman "kurban edilmiş" kadın Lucretia ile Holophernos'un kesik başını elinde tutan "kıyııcı kadın" Yudit arasındaki skalada arayacaktır. Zihninde barındırdığı düşsel ya da gerçek tüm kadınları da bu skaladaki rolü ve değerine göre hatırlayarak yargılamaktadır. O hâlde bu görsel imgenin keskin etkisi, Leiris'in otobiyografik yazımını güdümlen kutupsallık eksenini garanti altına almaktadır.

⁷³ Blanchard, "Visions of the Archipelago," 273-274.

⁷⁴ Leah D. Hewitt, "Between Movements: Leiris in Literary History," *Yale French Studies* 81 (1992): 79, erişim 22 Kasım 2022, <https://doi.org/10.2307/2930136>.

⁷⁵ Hand, *Michel Leiris*, 8.

⁷⁶ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 36.

⁷⁷ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 32-33, 46, 85, 159.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

Bununla birlikte, Cranach'inkiler başta olmak şartıyla tüm diğer tablo ve görsellerin Leiris'in parçalı otobiyografik anlatımına, Westley'in tabiriyle, bir "bellek desteği" (*mnemonic power of visual images*) sağlamakta olduğu ifade edilmelidir.⁷⁸ Yazara gençliğinde kimlik kazandırmış tüm diğer görsel imge ve izlenimler, onun yazınsal otoportre denemesi boyunca bu kategori kutupları etrafında bir araya gelmektedir.

Metnin sözel düzeyine sızan görsel ve özellikle bedensel imgelerin, metnin kolaj eksenli parçalılığıyla yapısal bir uyum gösterdiği gözler önündedir. Özellikle Yudit'in elinde taşıdığı Holophernos'un kesik kafası, otobiyografik öznenin kurduğu özdeşim dizileri boyunca ona eril alçalma ve küçük düşmenin merkezî bir metaforunu sunmakla kalmaz; aynı zamanda bedensel bütünlüğün bozulmasına ait birçok imgeyi öznenin zihnine çağırın yolu da açar: "Kesik başlı Holophernos gibi kendimi bu idolün ayaklarının dibine uzanmış olarak buluyorum."⁷⁹ Yazarın belleğinde aşk ve cinsellikle paralel ilerleyip onlara eşlik eden yoğun korku ve dehşet anlarının pek çoğu cezalandırma, parçalanma, ameliyat, kanama, yaralanma, dikiş ve kesikler gibi şiddet yüklü gerçek ve düşsel imgelerin görsel detaylarıyla örülmüştür.⁸⁰ Bedenin parçalanması ve kesitlenmesine ilişkin bu görsel imgeler çokluğu, otobiyografinin metinsel gövde bütünlüğüne ilişkin kesikleri ve parçalanmaları da haklı çıkaracak düzeyde bir analogik ilke olarak çalışmaktadır. Kesik teması, "Holophernos'un Başı" başlıklı beşinci bölümün "Dikiş Yerleri" altbaşlığı taşıyan kesitinde örneklendiği üzere bedensel yarıma ve kesikleri dikip sağaltmaya gönderimde bulunan anlatı içeriğine işaret ettiği gibi benliğini metin ve imge parçaları aracılığıyla bir araya getirmeye çalışan *yaralanmış* anlatıcının, anlatı kesitlerini birbirine dikmek suretiyle bileşimsel bir özne kurguladığı genel anlatı planına da işaret etmektedir. Dikiş yerleri aracılığıyla bitleştirilmiş heterojen parçalar arasında sıçramalarla ilerleyen metin, Hand'ın ifadesiyle, fiziksel acının ve ruhsal parçalanmanın entelektüel düzeyde aşılmasını sergilemektedir.⁸¹ Dil aracılığıyla sözcükleri dış dünyayla bitştiren yazar yine dil içinde kendi şiirsel söylemini kurabilme gayretindedir. Bu bakımdan *Erginlik Yaşı*'nın yazarı, Thomas'ın iddia ettiği gibi dünyayı şiirsel bir söylem içinden deneyimleme hâliyle kendi varlığının birliğini bu anlatsal ve söylemsel dikiş atma stratejisinin işleyişine borçludur.⁸² Kısacası, bu süreçte önce kesikler ve yarılmalara işaret edilir, ardından da dikiş izleri görünecek şekilde ayrıksı parçalar bitştirilerek düzenleyici ilkeler etrafında öbeklenir.

⁷⁸ Westley, *The Body as Medium and Metaphor*, 49-50.

⁷⁹ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 117.

⁸⁰ Bahsedilen fiziksel şiddet ve yaralanma biçimlerinin yukarıdaki sırayla örneklendiği kimi sayfa referansları için bkz. Leiris, *Erginlik Yaşı*, 50, 85, 86, 87, 108-109, 146.

⁸¹ Hand, *Michel Leiris*, 76-77.

⁸² Thomas, "A One-Dimensional Poetics," 32.

Cinsellik ve Ölüm

Gobeil ile söyleşisinde Leiris, *Documents* dergisinde redaktör olarak çalıştığı dönemde derginin baş editörü Bataille’in erotik bir dizi yayımlamak üzere kendisinden metin istemesi üzerine otantik bulmadığı böyle öyküler kaleme almak yerine Bataille’a erotizmi tema edinen otobiyografik bir metin kaleme almayı teklif ettiğini anlatır.⁸³ “Judit”, “Lucrèce” ve “Holopherne” başlıklarıyla yazmaya giriştiği bu metin, sonradan *Erginlik Yaşı*’nın taslağını oluşturan ilk kesitler hâline gelecektir. Bu üç temel antik figürün yanı sıra Leiris, çocukluk dönemindeki erotik yüceltimleri ve cinsel rol dağılımlarını analiz etmek amacıyla Salome, Samson-Dalila, Kleopatra-Marcus Antonius, Olympia, Medusa, Prometheus ve Carmen gibi diğer figürlere ve hatta Azize Geneviève, Jeanne d’Arc ve Marie-Antoinette gibi Hristiyanlık şehitlerine göndermede bulunur. Tüm bu kullanımların amacı esasen erken tarihli yüceltmeler etrafındaki giz halesini ortadan kaldırmak da olsa bu figürler anlatıya mitolojik-dramatik bir hava katarlar.

Bu mitik hava Leiris’in ilk cinsel deneyimlerini, bundaki başarısızlıklarını ve aşka duyduğu nefreti çevrelemektedir. Bu çerçevede birçok gülünç düşme ve utanç deneyimi paylaşır Leiris. İlk mastürbasyon deneyimi, erkekliğini kanıtlayamamanın verdiği onur kırıklıkları, kılık değiştirme oyunu,⁸⁴ iktidarsızlığın aşılması sonrası Kay ile ilk başarılı cinsel birlikteliği bunların başlıcalarıdır.⁸⁵ Leiris’in cinselliğe duyduğu çelişkili ve eşzamanlı çekim ve tiksinnmeyi yansıtır biçimde onun Kay ile olan duygusal ilişkisi de bir aşk-nefret ilişkisine dönüşmüştür. Onun bu ilişkide şehvet ve doyunluk arasındaki salınımları, bir tür yaklaşma-kaçma ikilemine dönüşür. Dahası, arzu ve arzunun yıkımı döngüsüne saplanır: “Arzunun her zaman uyanık kalması için nesne değiştirmesi yeterlidir. Yıkım, insanın artık nesne değiştirmek istemediği, kutsal olan şeyi her zaman kendi yanında [...] istediği andan itibaren başlar; çünkü birbirleri için kutsal olan ve birbirlerine tapan bu iki varlık arasında artık, kutsal şeylere saygısızlık, gözden düşme duygusu

⁸³ “Interview with Michel Leiris,” 51.

⁸⁴ Cinsel ilişkileri oyuna çevirerek, sevgilisi ve esin perisi Kay ile kılık değiştirme oyunu oynarken kadın kılığına giren Leiris’e Kay’in “Micheline” ismiyle seslendiğine tanık olunur. Bu sahne, metinde o ana dek hiç geçmemiş ve o andan sonra hiç geçmeyecek olan yazarın gerçek isminin (Michel), bir kadın ismi ardına gizlenmek suretiyle de olsa metin içinde okunabildiği tek andır. Philippe Lejeune “The Autobiographical Pact” başlıklı yazısında okur ve otobiyografi yazarı arasındaki otobiyografik sözleşme (*autobiographical pact*) gereği, yazarın isminin metin içinde geçmesinin genelde beklenmeyeceğini, zira metindeki anlatıcı ile aynı kişi olan otobiyografi yazarının isminin zaten kitabın kapağında belirtilmekte olduğunu ileri sürer. Şayet bu zımnî okuma sözleşmesi gereği, gerekmediği hâlde yazarın ismi (isim varyasyonları ya da müstearları) metne dâhil edilmekte ise bu anın mutlaka biricik ve imalı içerimlere açık olduğunu belirten Lejeune, örnek olarak Leiris’in *Erginlik Yaşı*’ndan bu sahneyi de göstermektedir. Bkz. Philippe Lejeune, *On Autobiography*, ed. Paul John Eakin, çev. Katherine Leary (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989), 17.

⁸⁵ Bu örnek onların adları geçtiği sırayla metinde yer aldığı sayfalar için bkz. Leiris, *Erginlik Yaşı*, 96, 138, 141, 142.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

dışında, hiçbir etkinlik olanağı yoktur.”⁸⁶ Ham erotizm ve cinsel edim, Leiris'in arzularıyla kutsal addettiği “kendiyi bütün olma” hâlini de ihlal eden bir unsura dönüşür. Bu anlamda cinsellik, arzunun yıkımıyla aynı paralelde ölüm düşüncesini de devreye sokmaktadır.

Erginlik Yaşı'nın labirent yapısındaki pek çok sokak ölüme açılmaktadır. Her gerçek yazarın aslında ölümü anlattığını ve tıpkı bir matador gibi ölüm riskini üzerine almadan yazamayacağını ima eden Leiris, intiharı seçen Nerval ve kendi hayatını mahveden Baudelaire'i örnek gösterir.⁸⁷ Babayı öldürerek erginliğe erişme gibi Oedipal temalardan boğa güreşinde matadorun ve boğanın ölüm olasılıklarına; kaza ve hastalıklardan sevilen kişiye kurban edilme ya da intihara dek uzanan dramatik ve düşsel ölüm biçimleri bu anlatının konusudur. Hatta ölüm düşüncesinin otobiyografi yazımını yönlendiren bir ufuk olarak benimsendiğini söylemek yanlış olmaz. Leiris, ölümünü sürekli ufuk çizgisinde görerek dünyaya temas ettiği noktaları bu ufuğa göre anlamlandırmaya devam eder. Bu nedenle ölüm saplantısı onun otobiyografisini, ölümün etüt edildiği ve özneyi ölüme hazırlama görevi üstlenen bir ölüm-yazımı (*thanatography*) hâline getirir.⁸⁸ Ölüm öznenin varlığının ve yazımının son sınırını teşkil etmektedir ve *Boğa Güreşinin Aynası*'nda matador (ben) ile boğanın (öteki) kanlı çarpışması (mutlak teması) üzerine Leiris'in dile getirdiği gibi ancak ölüm “tam aydınlanma” sağlayabilir.⁸⁹

Ölümlülük ve sonluluk bilinci, Inston'a göre Leiris'in Öteki ile bağ kurmasının ve etik gelişimin zeminidir çünkü mutlak olarak herkesçe paylaşılan bir kırılma, kendini ötekine ve dönüşüme açma hâlidir.⁹⁰ Bu nedenle Leiris, *Boğa Güreşinin Aynası*'nda öne sürdüğü gibi ölümü dinin ya da kusursuz felsefi yapıların ardına saklamak yerine “[ö]lümü yaşama katıştırmak”tan⁹¹ yanadır ve bir “ayna yapıcı” göreviyle *Erginlik Yaşı*'nda ölümle serbestçe yüzleşmek yolunu izler. Blanchot bu noktada *Erginlik Yaşı*'nda bir paradoksun altını çizmektedir: Ölüm korkusunun altında yatan neden, ölümden sonra artık ölmenin ve ölümü bilmenin mümkün olamamasıdır. Ölümden sonra ölüm ufkunun ortadan kaybolması gibi hayattayken yaşanacak (yazınsal) benlik yitimi de gerçek ölümün bir temrini işleviyle özneyi ölmenin artık mümkün olmayacağı bir alana yerleştirerek onu ölümden kurtarır ya da ölümle yüzleşmesini kolaylaştırır.⁹² Pek korkulan bu sondan ancak “ölüme özgürce sahip olarak, onu kendimiz gerçekleştirerek ondan kurtulmanın tek yolu ola[n]” intiharın büyümlü stratejisinden bahsederken Leiris'in işaret ettiği de aynı

⁸⁶ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 143.

⁸⁷ Leiris, “Interview with Michel Leiris,” 55.

⁸⁸ Hand, *Michel Leiris*, 6.

⁸⁹ Leiris, *Boğa Güreşinin Aynası*, 35.

⁹⁰ Inston, “Michel Leiris' Anthropology and the Ontology of Finitude,” 1013-1014.

⁹¹ Leiris, *Boğa Güreşinin Aynası*, 52.

⁹² Blanchot, *Work of Fire*, 253.

paradokstur.⁹³ Cinsellik ve aşk⁹⁴ bu otobiyografide benlik yitimi temrini olarak çalışan erken ölüm deneyimleridir ve onlar sayesinde ölümün ufuk ötesinden bakışı Leiris'in metnine davet edilir.

Sonuç

Leiris *Erginlik Yaşı* boyunca birden fazla tasarımı sürdürerek projesini başarıya ulaştırmış görünür. Öncelikle ben-merkezciliği geride bırakarak ahlaki yükümlülük alma ve Ötekine bağlanma konusunda aldığı mesafe göze çarpar. Gerçekçilik ve sahici betimleme düzeyinde aramakta olduğu otantikliği artık etik eylemin değeri üzerinden sağlamaya yönelir. Özellikle savaş sonrası dönemde kaleme alıp kitaba eklediği önsöz ve metin sonu notlarında açıkça ortaya konan varoluşçu⁹⁵ eylem hassasiyeti bunun göstergesidir. İlk planda bu akla onun “siyasal devrim düşüncesine geç[işini]”⁹⁶ getirirse de yalnızca bununla sınırlanamaz; (hem modern bireyin hem de sömürge topluluklarının) özgürleşme davasına bağlanmak kadar bunun uğrakları saydığı fiziksel aşkın sorumluluklarını almayı ve partnerine bağlanmayı da öğrenir.⁹⁷ Tiksinti verici (*abject*) ve alçaltıcı bireysel deneyimlerin dökümünden “uğrunda ölebileceği”⁹⁸ amaçların arayışına geçer. Bunlar belirgin erginlenme aşamalarıdır. Bu doğrultuda cinsel iktidarsızlıkla entelektüel kısırlığın aşılması aynı paralelde cereyan etmektedir. Bu süreç Leiris'in “kapsayarak aşma” programıyla gerçekleşir. Diyalektik ilerleyişin otobiyografik sunumu çerçevesinde o; etnografik, psikanalitik, politik ve estetik ilgilerini sentetik bir tarzda birleştirip kendi formasyonunun seyrini sergiler. Onun cinsel ve entelektüel olgunlaşması bir bakıma eksiklik ve yetersizliklerinin planlı bir dökümü üzerinden sağlanır. Bu kontrollü yetersizlik ve küçük düşme performansı ona paradoksal olarak yazınsal bir zafer kazandırır. Diğer bir deyişle o, “muzaffer bir kaybeden” olur çıkar.⁹⁹ Bu tehlikeli itiraf pratiği ve bu süreçte sıkça kullandığı psikolojik aktarım (*psychoanalytical transference*) mekanizması dolayısıyla öz-nefretten ve ölüm kaygısından arınır. Başarısızlık zeminli otobiyografik yazım

⁹³ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 74.

⁹⁴ Kleopatra'nın cinsel haz ve ölümü bir arada sunan zalim kadın figürü olarak betimlendiği otobiyografinin altıncı bölümü, aşk ve ölümün iç içeliğine ilişkin önemli bir sembolik okuma sunar. “İncir sepetine gizlenen engerek” imgesiyle resmedilen dişil (vajina) ve eril (penis) simgelerin bir aradalığı Leiris'e intiharın derin anlamına dair bir içgörü sağlar: “Bu şey hem *kendisi* hem *öteki*, erkek ve dişi, öldüren ve öldürülen olmaktadır ki insanın kendisi ile uyuşmasının tek olanağını oluşturur.” Bkz. Leiris, *Erginlik Yaşı*, 116.

⁹⁵ Leiris, Sartre'dan ne denli yoğun biçimde etkilenmişse de “varoluşçu bağlanma”nın kendi yaşamı ve sanatında doğrudan Sartreci politik eylemlilik biçiminde tezahür etmekten ziyade, matador-boğa ilişkisiyle şematize ettiği gibi yazınsal düzeyde beliren tehlikeli karşılaşmalar ekseninde ve kendi kişisel versiyonuyla ortaya çıktığında ısrar eder. Bkz. “Interview with Michel Leiris,” 50.

⁹⁶ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 149.

⁹⁷ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 172.

⁹⁸ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 163.

⁹⁹ Hewitt, “Between Movements,” 90.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

performansı ona özgürleşme ve sağaltım getirir. Blanchot, *Erginlik Yaşı*'nın bu çelişkili karakterini “edebiyat, yarayı sağaltan kılıçtır”¹⁰⁰ ifadesini kullanarak vurgulamaktadır.

Leiris'in ozanlık serüveni de bu erginlenme anlatısının bir uzantısı olarak ele alınmalıdır. Dinî inancı olmayan ya da ideal bir öte dünya yaşamına inanmayan Leiris için şiir tüm mistisizmlerin yerini alan başlı başına bir hakikat kaynağıdır. Düşsel ve lirik olanın özgürleştirici gücüne inanan Leiris'e “[s]özcükler yardımıyla düşüncelerin bulunup ortaya çıkarılabileceğini ve böylece beklenmedik bir sözlü şoktan bir başka şoka giderek mutlağa” erişilebileceğini telkin eden şey şiirdir.¹⁰¹ Ozan figürü ise ona hep uğursuz ve huzursuz bir varlık olarak görünmüştür. Leiris, bu ozanlık idealini başarısızlığa mahkûm Ikaros ya da ciğeri kemirilen hırsız Prometheus ile özdeşim kurarak gerçekleştirmeye meyletmıştır.¹⁰² Leiris'in otantik sözel eylemler (şiir ve otobiyografik yazın) yoluyla şiirsel hakikat inşa etme arzusu, onun Batailleci irrasyonizm ve kötümserlikten Sartreci yükümlü edebiyat çizgisine yönelmesini sağlamıştır.¹⁰³

Leiris'in *Erginlik Yaşı* ve takip eden otobiyografilerindeki yazımı aynı anda iki sandalyeye otururken denge sağlamaya çalışan bu nedenle de edebî türlerin, ideolojilerin, rastlantı ve kural setlerinin, hatta benzetme mevcut bağlama taşınacak olursa uyum ve uyumsuzluk çiftinin ya da birbirine dikilerek bitleştirilmiş metin kesitlerinin üzerinde yükselirken bunların aralarındaki boşluk ve yarıklardan düşmemeye gayret gösteren bir yazarın yazma biçimi olarak görülmüştür.¹⁰⁴ Şu hâlde Leiris, okurlarını da aynı yarıklardan aşağıya çeken bir yazardır. Bu yarılmalara özellikle heykelsi (plastik) bir drama sunan boğa güreşinin geometrik estetiğini konu edindiği *Boğa Güreşinin Aynası*'nda değinmektedir. Sıkı kurallı bu dramatik sahnelemede, matador ve boğa arasında sayısız “geçiş biçimi,” yani ayrılıp birleşme ve “teğetleşme” tarzı mevcuttur.¹⁰⁵ Bu yarılmanın, daha doğrusu zıtlık ve uyumsuzluk anlarının tam kalbinden ise teknik bir uyum ve romantik güzelliğin yüce ögesi doğar.¹⁰⁶ Boğa güreşi analojisiyle belirginleşen bu çatlak, aralık ve zıtlıklar, otobiyografik yazıma, yalnızca Leiris'in “Boğa Güreşi Gözüyle Bakılan Yazın Üstüne” metninde açıkladığı tehlikeli itiraflar aracılığıyla etik eyleme bağlanma zeminini sağlamaz, aynı zamanda otobiyografik yazımda estetik uyumsuzluk, rastlantısallık ve parçalılığa da alan açar. *Erginlik Yaşı* bu aralıklar ve çatlaklarla doludur. Yarık ve boşlukların görünüşteki uyumsuzluğu ise yazarın yazma sürecinde kendi kendine (tıpkı boğa güreşi kurallarını andırırçasına) uyguladığı yazım kurallarına uymanın otantikliği ile aşılmalıdır.¹⁰⁷ Diğer bir

¹⁰⁰ Blanchot, *Work of Fire*, 246.

¹⁰¹ Leiris, *Erginlik Yaşı*, 148.

¹⁰² Leiris, *Erginlik Yaşı*, 155.

¹⁰³ Hand, *Michel Leiris*, 65.

¹⁰⁴ Hewitt bu yakıştırmaya Leiris'in otobiyografi dörtlemesi *Oyunun Kuralı*'nın (*La règle du jeu*) son kitabı olan *Frêle Bruit* hakkındaki 1976 tarihli değerlendirme yazısında fotoğraf altı yazısı olarak rastladığını aktarır. Bkz. Hewitt, “Between Movements,” 77.

¹⁰⁵ Leiris, *Boğa Güreşinin Aynası*, 30, 31, 33.

¹⁰⁶ Leiris, *Boğa Güreşinin Aynası*, 29-30.

¹⁰⁷ Hand, *Alter Ego*, 97.

deyişle, Leiris'in plastisite odaklı geçmiş zaman anlatısındaki kesitler ve parçaların eşzamanlı birlikteliğini sağlamanın estetik zorluğu tam da bu başarısızlığı bir başarı öyküsüne dönüştüren şeydir. Otantik estetik eylemin, Leiris'in *Erginlik Yaşı*'ndaki ana tasarısı olan arınma ve sağalma sürecinin katalizörü görevi görerek bu ana tasarımı hem etik hem de kısmen politik bilinçlilik hâline taşıdığı söylenebilir. Jean Starobinski'nin deyimiyile, bu tarzdaki biçemsel sapmalar otobiyografik içerik üzerine bindirilen form gibi bir eklentisellik olarak kavranmamalı, otobiyografi yazarının geçmişe mutlak sadakatten ziyade onun yazma anına ve şimdiki zamana muazzam bir bağlanma iradesi gösteriyor olduğu şeklinde yorumlanmalıdır.¹⁰⁸ Bu bakımdan, *Erginlik Yaşı*'nda rastlanan metinsel yarılımlar ve biçemsel sapışlar tam da Leiris'in önsözde kendi ifade ettiği otantik varoluşçu/siyasal eylemin eşleniği hâlinde okurun karşısına çıkmaktadır.

Kaynakça

- Blanchard, Marc. "Visions of the Archipelago: Michel Leiris, Autobiography and Ethnographic Memory." *Cultural Anthropology* 5, no. 3 (August 1990): 270-291. Erişim 22 Kasım 2022, <https://www.jstor.org/stable/656509>.
- Blanchot, Maurice. *Work of Fire*. Çeviren Charlotte Mandell. Editör Werner Hamacher ve David E. Wellbery. Stanford: Stanford University Press, 1995.
- Brée, Germaine. "Michel Leiris: Mazemaker." *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* içinde, editör James Olney, 194-206. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Eagleton, Terry. *The Gatekeeper: A Memoir*. New York: St. Martin's Griffin, 2003.
- Hand, Seán. *Alter Ego: The Critical Writings of Michel Leiris*. Oxford: Legenda, 2004.
- Hand, Seán. *Michel Leiris: Writing the Self*. Cambridge: Cambridge UP, 2004. E-kitap.
- Hewitt, Leah D. "Between Movements: Leiris in Literary History." *Yale French Studies* 81 (1992): 77-90. Erişim 22 Kasım 2022, <https://doi.org/10.2307/2930136>.
- Inston, Kevin. "Michel Leiris' Anthropology and the Ontology of Finitude: Reading the Ethnographic Writings Through the Lens of 'Miroir de la Tauromachie'." *MLN* 129, no. 4 (September 2014): 1009-1034. Erişim 22 Kasım 2022, <https://www.jstor.org/stable/24463571>.
- Leiris, Michel. *Boğa Güreşinin Aynası*. Çeviren Orçun Türkay. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.

¹⁰⁸ Jean Starobinski, "The Style of Autobiography," *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* içinde, ed. James Olney (Princeton: Princeton University Press, 1980), 75.

Etno-poetik Bir Ara-metin Olarak Leiris'in Otobiyografisi

- Leiris, Michel. *Erginlik Yaşı*. Çeviren Yaşar Avunç. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.
- Leiris, Michel. "Interview with Michel Leiris." Söyleşiyi yapan Madeleine Gobeil. Çeviren Carl R. Lovitt. *SubStance* 4, no. 11/12 (1975): 44-60. Erişim 1 Aralık 2022, <https://doi.org/10.2307/3683958>.
- Leiris, Michel. "Introduction to the English Translation." *Phantom Africa* içinde, 1-52. Calcutta/London: Seagull Books, 2017.
- Leiris, Michel. *Phantom Africa*. Çeviren Brent Hayes Edwards. Calcutta/London: Seagull Books, 2017.
- Lejeune, Philippe. *On Autobiography*. Çeviren Katherine Leary. Editör Paul John Eakin. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989.
- Mandel, Barrett J. "Full of Life Now." *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* içinde, editör James Olney, 49-72. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Purdy, Jann. "Ethnographic Devices in Modern French Autobiography: Michel Leiris and Annie Ernaux." *Pacific Coast Philology* 42, no. 1 (2007): 24-36. Erişim 22 Kasım 2022, <https://www.jstor.org/stable/25474215>.
- Renza, Louis A. "The Veto of the Imagination: A Theory of Autobiography." *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* içinde, editör James Olney, 268-295. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Starobinski, Jean. "The Style of Autobiography." *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* içinde, editör James Olney, 73-83. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Struth, Christiane. "Metaautobiography," *Handbook of Autobiography / Autofiction* içinde, editör Martina Wagner-Egelhaaf, 636-639. Berlin/Boston: De Gruyter, 2019, <https://doi.org/10.1515/9783110279818-080>.
- Thomas, Jean-Jacques. "A One-Dimensional Poetics: Michel Leiris." *SubStance* 4, no. 11/12 (1975): 3-43. Erişim 1 Aralık 2022, <https://www.jstor.org/stable/3683957>.
- Westley, Hannah. *The Body as Medium and Metaphor*. Amsterdam and New York: Rodopi, 2008.